

होय, महाराष्ट्रातील आरोग्यसेवा सुधारणे शक्य आहे!

त्यासाठीचे सहज,
कमी खर्चिक व तात्काळ
करण्याजोगे

उपाय

चॅरिटेबल ट्रस्ट
हॉस्पिटलमधील
२० % राखीव खाटा
भरण्यासाठी स्वायत्त
सार्वजनिक
व्यवस्था

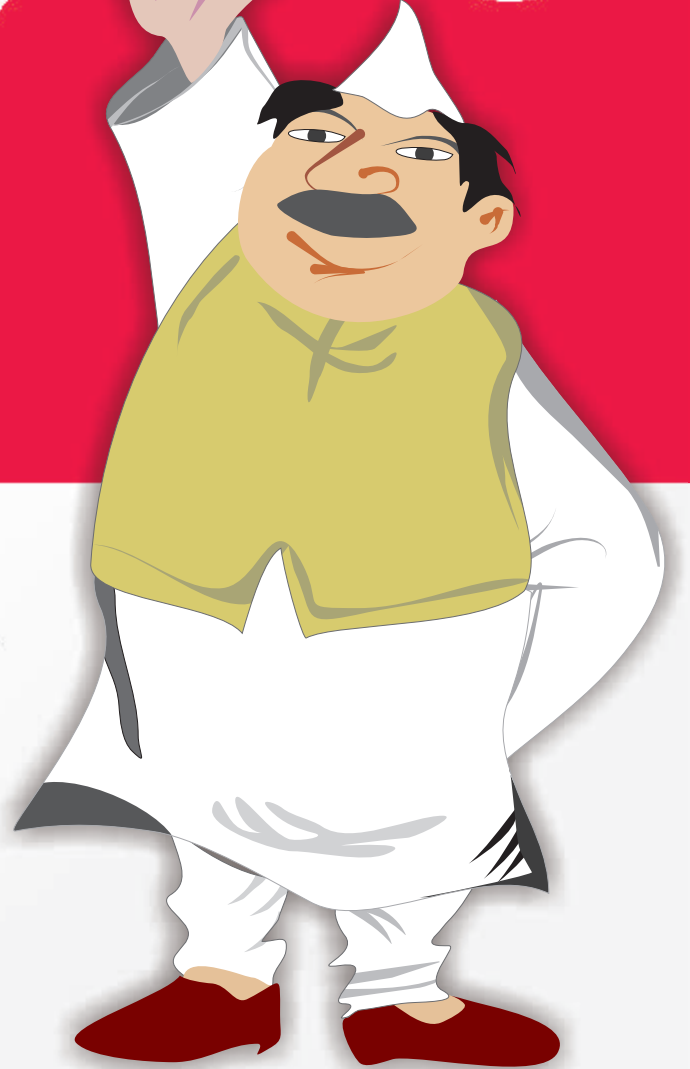
सरकारी
दवाखान्यांवर
लोकांची देखरेख
व जनसुनवाई

खाजगी
रुग्णालयांवर नियंत्रण;
रुग्ण हक्क, प्रमाणित
उपचार, तक्रार निवारण,
प्रमाणित व
पारदर्शक दर

जेनेरिक
औषधांची
दुकाने

आरोग्य
कर्मचारी बदली व
नियुक्तीसाठी
पारदर्शक पद्धत

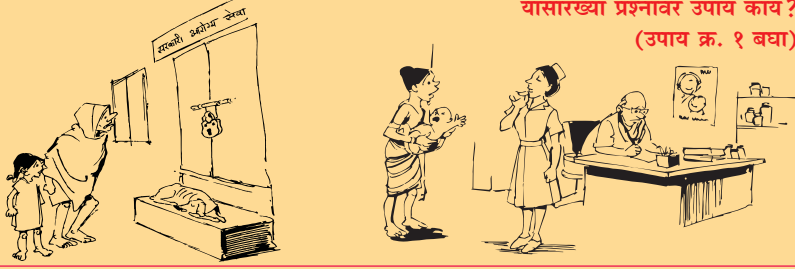
महाराष्ट्रातील आरोग्यसेवा सुधारण्यासाठी ५ सोपे, कमी खर्चिक व तात्काळ करण्याजोगे उपाय आहेत ज्यांचा आग्रह प्रत्येक आमदार, खासदार, स्थानिक लोकप्रतिनिधी, नागरिक, सामाजिक संस्था-संघटना यांनी राज्यसरकारकडे आणि आरोग्य मंत्रालयाकडे धरला पाहिजे. लक्षात घ्या की आरोग्य व्यवस्था सुधारण्यासाठी पैशापेक्षा जास्त आज राजकीय इच्छाशक्तीची गरज आहे! म्हणूनच आम्ही म्हणतो की 'हो' हे शक्य आहे!!'

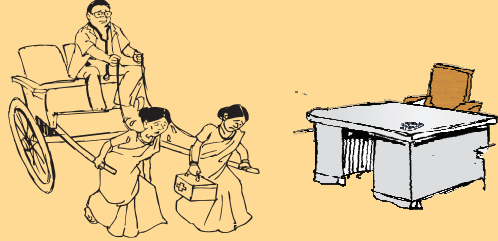
प्रश्न महाराष्ट्रातील आरोग्य व्यवस्थेचे... सामान्य जनतेच्या आरोग्याचे !

9

- सरकारी दवाखान्यात डॉक्टर वेळेवर हजर नसणे, आरोग्य कर्मचाऱ्यांनी रुग्णांशी नीट न वागणे, संध्याकाळी आरोग्य केंद्रे बंद असणे, गावात नर्सबाई व एम.पी.डब्ल्यू. न येणे, लाच मागणे यासारख्या प्रश्नांवर उपाय काय ? (उपाय क्र. १ बघा)

- सरकारी दवाखान्यांतील डॉक्टरांचा तुटवडा भरणार कसा ? डॉक्टरांच्या व कर्मचाऱ्यांच्या बदली व नियुक्तीमधील भ्रष्टाचार थांबणार कसा ? (उपाय क्र. २ बघा)

2

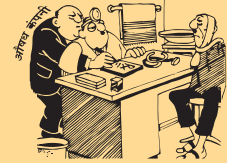

- स्वस्त खाजगी आरोग्यसेवा मिळणे खरचं अशक्य आहे ? रुग्णांची होणारी लूट थांबवली जाऊ शकत नाही ? (उपाय क्र. ३ व ४ बघा)

3

- नफेखोरीचा उच्चांक गाठणाऱ्या महागड्या ब्रँडेड औषधांना पर्याय काय ? (उपाय क्र. ५ बघा)

4

या प्रश्नांवरील ५ सोपे, कमी खर्चिक व तत्काळ करण्याजोगे उपाय... हवी फक्त राजकीय इच्छाशक्ती !

उपाय १ सरकारी दवाखाना बनवा जनतेचा दवाखाना ! सरकारी दवाखान्यांवर लोकांची देखरेख व जनसुनवाई सुरू करा. इतिहासातून एक गोष्ट नक्कीच शिकायला मिळते की जर शासकीय यंत्रणेला प्रश्न विचारणारे कोणी नसेल तर ती मोकाट, मनमानी, असंवेदनशील बनायला वेळ लागत नाही. दुसऱ्या बाजूला जेव्हा सामान्य जनता व्यवस्थेच्या केंद्रभागी येते तेव्हा बदल व्हायलाही वेळ लागत नाही.

आज बहुतेक लोक सरकारी दवाखान्यांपासून लांब गेले आहेत. ही व्यवस्था सुधारण्यासाठी जसे डॉक्टर व कर्मचारी यांची उपलब्धता, औषधे, उपकरणे, इमारती गरजेचे आहेत. तसेच सामान्य जनतेला दवाखाना आपलासा वाटावा यासाठी दवाखान्यांवर देखरेख करण्याची आणि सामूहिक जनसुनवाई करण्याची परवानगी देणेही गरजेचे आहे. महाराष्ट्रातील १३ जिल्हातील १०० गावांमध्ये लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेचा प्रयोग गेली पाच वर्षे चालू आहे. लोकांच्या देखरेखीच्या दबावामुळे नर्सबाई व मलेरिया बाबू गावांमध्ये जाणे, लसीकरण वेळेत होणे, डॉक्टर दवाखान्यात उपस्थित असणे, कर्मचाऱ्यांची वागणूक सुधारणे, पैसे घेणे थांबणे, बाहेरून औषधे लिहून देण्याची पद्धत कमी

होणे असे अनेक सकारात्मक बदल दिसून येत आहे. जेव्हा सामाजिक संस्थांच्या मदतीने लोकच आरोग्य कर्मचारी व अधिकारी यांना प्रश्न विचारायला लागतात तसेच प्रश्नांचा पाठपुरावा करायला लागतात तेव्हा आरोग्य यंत्रणेवरच आपसूक दबाव वाढतो आणि यंत्रणा प्रतिसाद घ्यायला लागते. म्हणूनच आरोग्यसेवेवरील लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेचे यश लक्षात घेऊन तिचे सार्वत्रिकीकरण करावे, आणि सर्व आरोग्य केंद्रे व अंगणवाडी यांवर ती सुरू करावी. सामूहिक जनसुनवाई घेण्याची परवानगी असावी.

उपाय २ स्पेशलिस्ट डॉक्टरांच्या उपलब्धतेसाठी ठोस उपाय करा. तसेच डॉक्टर्स व आरोग्य कर्मचारी यांच्या बदली आणि नियुक्तीसाठी 'कर्नाटक मॉडेल'च्या धर्तीवर एक पारदर्शक पद्धत सुरू करा.

ग्रामीण भागातील सरकारी दवाखान्यात स्पेशलिस्ट डॉक्टरांची उपलब्धता हा एक गंभीर प्रश्न आहे. सरकारी यंत्रणेतील अनेक स्पेशलिस्ट बहुतेकदा फक्त शहरातच आढळतात. फार कमी

स्पेशलिस्ट ग्रामीण भागात जातात. यावर उपाय म्हणून, सद्यस्थितीत सरकारी यंत्रणेत ग्रामीण भागात कार्यरत असलेल्या MBBS डॉक्टरांना कमी कालावधीचे विशेष पदव्युत्तर प्रशिक्षण दिल्यास हे सरकारी डॉक्टर्स स्पेशलिस्ट डॉक्टरांची कमतरता भरून काढू शकतील. तसेच महाराष्ट्रातून दरवर्षी स्पेशलिस्टचे शिक्षण (एम.डी., एम.एस.) घेऊन बाहेर पडणाऱ्या डॉक्टरांची लक्षणीय संख्या पाहता त्यांची ग्रामीण भागात, बाँडवर सरकारी सेवेत स्पेशलिस्ट म्हणून विशिष्ट काळाकरिता नेमणूक केली असता स्पेशलिस्टच्या अनुपलब्धतेचा प्रश्न बऱ्याच अंशी सहज व तात्काळ सुटू शकतो.

आरोग्य कर्मचारी यांची बदली व नियुक्ती हे भ्रष्टाचाराचे एक कुरण असल्याचा सर्वसाधारण अनुभव आहे. विशेषकरून कंत्राटी आरोग्य कर्मचारी, डॉक्टर्स यांना दर ११ महिन्यांनी या दिव्यातून जावे लागते. यावरचा एक उपाय म्हणून आपल्याला कर्नाटककडे बघावे लागेल. कर्नाटक सरकारने आरोग्य कर्मचाऱ्यांच्या बदली, बदली यासाठीचे एक पारदर्शक मॉडेल राबविलेले आहे. समुपदेशनावर आधारित या पद्धतीला कायद्याचा आधार तिथल्या सरकारने दिला आहे. तसेच

ग्रामीण भागातील डॉक्टरांची उपलब्धतेचा देखील ह्या कायद्यामध्ये विचार केला गेला आहे. त्यामुळे अनावश्यक राजकीय हस्तक्षेप, भ्रष्टाचार यांना मोठ्या प्रमाणावर फाटा देता येऊ शकेल व ग्रामीण भागातील सरकारी दवाखान्यात डॉक्टरांच्या/ स्पेशलिस्ट उपलब्धतेचा प्रश्नही सोडविला जाऊ शकतो.

उपाय ३ चॅरिटेबल ट्रस्ट हॉस्पिटलमधील २०% राखीव खाटा भरण्यासाठी स्वायत्त सार्वजनिक व्यवस्था उभारा! तसेच रिअलटाईम वेबसाईट व हेल्प-लाईन चालू करा.

महाराष्ट्रात चॅरिटेबल ट्रस्ट हॉस्पिटलमध्ये तब्बल ५० हजार खाटा आहेत! त्यापैकी २०% म्हणजे १० हजार खाटा या गरीब व आर्थिकदृष्ट्या रुग्णांसाठी राखीव आहेत! या धर्मादाय रुग्णालयांना पाणी बिल, लाईट बिल, उत्पन्न कर, अबकारी कर यांत प्रचंड सवलती सरकारने दिल्या आहेत. शिवाय मोठ्या शहरातील मोक्याच्या सोन्याच्या भावाच्या जागा अतिशय कवडीमोल किमतीला उपलब्ध करून दिल्या आहेत. त्या बदल्यात त्यांना गरीब व आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांसाठी अनुक्रमे मोफत व सवलतीच्या दरात उपचारासाठी

प्रत्येकी १० % अशा एकूण २० % खाटा राखीव ठेवणे आणि त्यांचा उपचार करणे बंधनकारक आहे. पण बहुतांशी लोकांना याची माहिती नाही त्यामुळे ते याचा लाभ घेऊ शकत नाही. त्या नीट भरल्या जाव्यात यासाठी स्वायत्त सार्वजनिक व्यवस्था करायला हवी. तसेच कोणत्या क्षणी किती खाटा कोणत्या रुग्णालयात उपलब्ध आहेत हे दाखविणारी रिअलटाईम वेबसाईट व हेल्प-लाईन चालू करा. या हॉस्पिटल्सची यादी व योजना यांची जोरदार प्रसिद्धी करा. या रुग्णालयांवर देखरेख ठेवा. जर असे झाले तर दरवर्षी १० हजार खाटा गरीब रुग्णांसाठी उपलब्ध होतील. दरवर्षी सुमारे ५ लाख रुग्णांना मोफत/सवलतीच्या दरात उपचार मिळू शकेल.

उपाय ४ खाजगी दवाखान्यांवर कायद्याद्वारे नियंत्रण आणा ! त्याद्वारे रुग्ण हक्क, प्रमाणित उपचार, तक्रार निवारण, प्रमाणित व पारदर्शक दर यांची व्यवस्था उभारा.

महाराष्ट्रातील सुमारे ८०% जनता ही खाजगी दवाखान्यांतून उपचार घेते. पण या खाजगी आरोग्यसेवेच्या गुणवत्ता व किमतीवर आज रोजी काही नियंत्रण नाही. अनेकांना खाजगी उपचार परवडत नाहीत पण आयुष्याचं मोल लक्षात घेऊन अनेकजण खाजगी दवाखान्यांत जातात. तिथे अनावश्यक तपासण्या, महागडी ब्रँडेड औषधे, गरज नसताना केली जाणारी ऑपरेशन्स यामुळे रुग्णांचे हजारो-लाखो रुपयांचे नुकसान होते. हे सर्व टाळणे शक्य आहे. त्यासाठी खाजगी दवाखान्यांवर नियंत्रण आणा ! रुग्णांच्या अधिकारांना कायद्याचे अधिष्ठान द्या ! प्रोटोकॉल केअर पद्धती राबवून अनावश्यक तपासण्या, अनावश्यक औषधे, अनावश्यक शस्त्रक्रिया यांना फाटा द्या आणि महाराष्ट्रातील ११ कोटी जनतेचे हजारो-लाखो करोड रुपये वाचवा ! रुग्णांसाठी तक्रार निवारण यंत्रणा राबवा. प्रमाणित उपचार मार्गदर्शिका, रुग्ण हक्कांची सनद, रुग्णांसाठी तक्रार निवारण यंत्रणा व हेल्प-लाईन, दरपत्रक रुग्णालयाच्या दर्शनी भागात लावण्याची तरतूद, दर प्रमाणीकरण आणि अंमलबजावणीसाठी स्वतंत्र यंत्रणा या तरतुदींचा समावेश असलेला 'महाराष्ट्र क्लिनिकल एस्टॅब्लिशमेंट कायदा' महाराष्ट्रात होणे खूप गरजेचे आहे. तसेच त्याची नीट

अंमलबजावणी होणे गरजेचे आहे. या कायद्याचा एक मसुदा राज्य शासनाकडे तयार आहे. त्यात वरील तरतुदींचा समावेश करून कायदा होण्यासाठी प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

उपाय ५ जेनेरिक औषधे विकणारी मेडिकल दुकाने उघडा ! डॉक्टरांनी प्रिस्क्रिपशन्स लिहिताना जेनेरिक नावाचा वापर करावा या नियमाच्या अंमलबजावणीचा आग्रह धरा. नागरिक व डॉक्टर्स यांचे प्रबोधन करावे. महागड्या ब्रँडेड औषधांच्या लुटीपासून सामान्य जनतेला वाचवावे !

वेगवेगळ्या अभ्यासातून असे समोर आले आहे की आरोग्यावर होणाऱ्या खर्चात सर्वात जास्त वाटा हा औषधांचा असतो. त्यातही महागड्या ब्रँडेड औषधांमुळे जनतेच्या खिशाला मोठे भोक पडत असते. जर सरकारने पुढाकार घेऊन जेनेरिक औषधे विकणारी दुकाने काढली किंवा अशा दुकानांना प्रोत्साहन दिले तर सामान्य जनतेला खूप मोठा दिलासा मिळू शकेल. सध्या औषध कंपन्यांच्या प्रलोभनामुळे आणि चुकीच्या सवयीमुळे डॉक्टर्स महागडी ब्रँडेड औषधे लिहून देतात. पण भारतीय वैद्यकीय परिषद अधिनियम २००२ मधील सेक्शन १.५ नुसार डॉक्टर्सनी जेनेरिक नावाने प्रिस्क्रिपशन लिहिले पाहिजे. या नियमाची काटेकोर अंमलबजावणी केली पाहिजे.

कशासाठीची गोळी ?	ब्रँडेड नावाने १० गोळ्यांची किंमत	जेनेरिक नावाने १० गोळ्यांची किंमत
ब्लडप्रेसर	अॅमलोडेपीन- ४० रु. (ब्रँड- स्टॅम्लो, Dr Reddy's laboratory)	अॅमलोडेपीन- ४ रु. (जेनेरिक)
मधुमेह	मेटफॉर्मिन- १४ रु. (ब्रँड- ग्लायसिफेज, Franco Indian remedies company)	मेटफॉर्मिन- ५ रु. (जेनेरिक)
जंतुनाशक	अॅमॉक्सिसिलीन- ७० रु. (ब्रँड- मॉक्स, Ranbaxy Lab.company)	अॅमॉक्सिसिलिन- २१ रु. (जेनेरिक)
पोटातील जंतुविरोधी	अलबेंडॅझोल- १३० रु. (ब्रँड- अलबेंडा, Alpha Lab.company)	अलबेंडॅडा- १५ रु. (जेनेरिक)

संदर्भ - www.medguideindia.com, www.medindia.com

'महाराष्ट्र-सर्वांसाठी आरोग्यसेवा' गटाचे सदस्य
(Maharashtra Universal Health Care Group)

डॉ. अभय शुक्ला, डॉ. अनंत फडके, अॅड. ब्रायन लोबो, प्रा. जया सागडे,
डॉ. कामाक्षी भाटे, पूर्णिमा चिकरमाने, रवी दुग्गल, डॉ. संजय नागराल,
डॉ. सतिश गोगुलवार, डॉ. मॅथ्यू जॉर्ज, डॉ. शैलेश देशपांडे

प्रकाशक- 'महाराष्ट्र- सर्वांसाठी आरोग्यसेवा' गटाकरिता, साथी-पुणे

साथी (Support for Advocacy & Training to Health Initiatives)

अमन-ई टेरस, प्लॉट नं. १४०, डहाणूकर कॉलनी, कोथरूड, पुणे - ४११०२९

फोन : (०२०)६५००६०६६, २५४५२३२५

E-mail : sathicehat@gmail.com, Website : www.sathicehat.org

मुद्रण- संस्कृती डिझायनर्स

२०१५